

Советское государство и право. – 1969. – № 12. – С. 96–100. **39.** Сковрцова О. В. Юридичне значення «повторності» незаконної порубки лісу як кримінально караного діяння / О. В. Сковрцова // Держава і право : Юридичні і політичні науки. – 2008. – Вип. 40. – С. 432–438. **40.** Трофимов С. В. Наказание за занятие запрещенным промыслом / С. В. Трофимов // Труды киевской высшей школы. – 1971. – Вип. 5. – С. 84–102. **41.** Куклинов Н. Неоднократность, систематичность и совершение преступлений в виде промысла / Н. Куклинов, М. Ефимов, Е. Фролов // Советская юстиция. – 1961. – № 13. – С. 21–22. **42.** Уголовное уложение. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. Издание неофициальное. – СПб., 1903. – 340 с. **43.** Познишев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права / С. В. Познишев. – М.: Издание А. А. Карцева, 1912. – 664 с. **44.** Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть / А. А. Пинаев. – Х. : Харьков юрид., 2005. – 644 с. **45.** Малков В. К вопросу о формах и видах множественности преступлений по уголовному праву России / В. Малков // Уголовное право. – 2009. – № 1. – С. 30. **46.** Уголовное право. Общая часть / под. ред. Б. В. Здравомыслова, Ю. А. Красикова, А. И. Рарога. – М. : Юрид. лит., 1994. **47.** Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1. Учение о преступлении : учеб. для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Зерцало, 1999. – 592 с.

Надійшла до редколегії 11.03.2010

УДК 343.2

Г. В. Шевченко

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ 2 СТАТТІ 202 КК УКРАЇНИ

Статтю присвячено проблемі об'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 202 КК України (порушення порядку здійснення фінансової діяльності та операцій з цінними паперами). Головна мета цієї статті – визначити об'єкт зазначеного вище злочину та привернути увагу до його характеристики. Ця проблема має дуже важливе значення для кваліфікації та застосування норм кримінального права.

Статья посвящена проблеме объекта преступления, предусмотренного ч. 2 ст. 202 Уголовного кодекса Украины (нарушение порядка осуществления финансовой деятельности и операций с ценными бумагами). Главная цель данной статьи – определить объект вышеуказанного преступления и обратить внимание на его характеристику. Эта проблема имеет большое значение для квалификации и применения норм уголовного права.

This article is devoted to the problem of crime object stated in section 2 of article 202 of Criminal Code of Ukraine (breach of the order of conducting financial activity and operations with capital issues). The main goal of this article is to define the object of the mentioned above crime and to pay attention to its characteristic. This

problem has a very important role for qualification and application of Criminal law norms.

Дослідження питань кримінальної характеристики, підстав кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері фінансових послуг продовжують залишатись вельми актуальними. Фінансова криза в Україні стала причиною послаблення економічної системи нашої держави, що у свою чергу призвело до нестабільності фінансової діяльності, значної кількості порушень у даній сфері.

За даними МВС України, з початку 2009 року в банківських установах стали частішими випадки посадових зловживань, розкрадання кредитних коштів, шахрайства з фінансовими ресурсами та інші злочинні діяння. Порівняно з 2008 роком кількість зловживань у банківській сфері зросла на 22 % (протягом 2008 р. у цій сфері було зафіксовано 3294 злочини, з яких 965 досі залишаються нерозкритими) [1].

Останнім часом з'явилася значна кількість підпільних ломбардів, кредитних спілок, що здійснюють діяльність з надання фінансових послуг без відповідних ліцензій. Крім того, спостерігається порушення ліцензійних умов з боку офіційних учасників ринку фінансових послуг. Так, у 2009 році в Одеській області правоохоронними органами порушено п'ять кримінальних справ за ч. 2 ст. 202 КК України та ч. 5 ст. 191 КК України відносно посадових осіб кредитних спілок, які незаконно залучали на депозитні рахунки грошові кошти на суму понад 23 млн грн [2]. Працівниками УБОП у Луганській обл. встановлені посадові особи, які протягом 2005–2009 років займалися господарською діяльністю без відповідної ліцензії, внаслідок чого отримали незаконний прибуток у розмірі близько 1,5 млн грн [3]. У Тернопільській обл. був затриманий директор приватного підприємства, який незаконно укладав інвестиційні угоди на будівництво житла, внаслідок чого отримав понад 7,6 млн грн [4].

Враховуючи той факт, що фінансова діяльність є різновидом господарської діяльності та має на меті досягнення відповідних фінансових, соціальних та інших результатів [5], діяльність на ринку фінансових послуг є корисною для економічної системи нашої держави. Таким чином, розробка питання кримінально-правової характеристики об'єкта злочинів у цій сфері є актуальною та потребує детального розгляду.

У науковій літературі проблеми кримінально-правової характеристики злочинних порушень порядку зайняття господарською діяльністю у сфері фінансових послуг висвітлювалися в роботах П. П. Андрушка, К. В. Антонова, Б. В. Волженкіна, П. А. Вороб'я, Л. Д. Гаухмана, О. В. Галахової, П. Т. Геги,

В. О. Глушкова, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, І. І. Карпеця, М. Й. Коржанського, С. П. Корабельникова, Я. М. Кураш, Я. О. Лантінова, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, А. В. Наумова, М. І. Панова, О. І. Перепелиці, А. М. Ришелюка, В. В. Сташиса, Є. А. Стрельцова, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, О. М. Яковлєва, П. С. Яні та ін. Разом з тим, слід вказати, що кримінально-правова характеристика злочинів саме у сфері фінансових послуг не перебувала у центрі уваги цих дослідників, і тому, на нашу думку, вона становить істотний інтерес з огляду на сучасні потреби теорії кримінального права та практики її застосування.

Визначення сутності об'єкта злочину пропонувалися у працях Я. М. Браїніна, В. К. Глістіна, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, Н. Д. Дурманова, В. М. Кудрявцева, Я. О. Лантінова, Б. С. Нікіфорова, Г. П. Новосьолова, А. А. Піонтковського, В. Я. Тація та ін. Однак слід зазначити, що вказані роботи або присвячені загальному вченню про об'єкт злочину, або об'єктам інших злочинних посягань.

Об'єктом дослідження у цій статті виступає об'єкт злочинних порушень порядку надання фінансових послуг, а саме суспільно небезпечні та протиправні діяння в цій сфері. Предметом дослідження виступають положення чинних нормативно-правових актів України, статистичні дані МВС України, повідомлення ЗМІ. Метою цієї статті є з'ясування закономірностей у складанні, витлумаченні та застосуванні відповідних кримінально-правових норм. Провідними методами дослідження виступили загальнонаукові методи індукції, дедукції, а також формально-юридичний, статистичний.

У теорії кримінального права щодо об'єкта злочину провідними є погляди А. А. Піонтковського [6], який запропонував визнавати таким об'єктом суспільні відносини. Я. О. Лантінов зазначає, що суспільні відносини мають об'єктивний характер і є первинними щодо кримінального закону і відповідно злочину, який і завдає їм реальну шкоду. Інакше кажучи, об'єктом злочину можуть бути ті суспільні відносини, які: а) існували до вчинення злочину, тобто, до його початку; б) змінилися внаслідок учинення злочину, причому зміни повинні бути негативними, мати форму реальної шкоди; в) охороняються кримінальним законом. Саме через призму цих ознак необхідно сприймати позиції окремих авторів щодо об'єкта злочину, що відповідають ознакам, закріпленим у ст. 202 КК [7, с. 86].

Для того, щоб визначитися з об'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 202 КК України, доцільно було б розглянути, до яких наслідків в оточуючій дійсності призводять подібні діяння. Тоді можна буде визначити і коло суспільних відносин, які зазнають

шкоди, а відповідно і сформулювати визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 202 КК.

Як уже було зазначено, суспільно небезпечне діяння вказаного злочину складається із трьох видів діянь. Перше з них – це здійснення банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг, а також професійної діяльності на ринку цінних паперів без набуття статусу фінансової установи.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «особа набуває статусу фінансової установи після внесення про неї запису до відповідного державного реєстру фінансових установ» [8]. Тобто необхідною є процедура державної реєстрації. Це положення регламентується також ГК України та Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». За допомогою цієї процедури держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю в різних сферах, зокрема у сфері фінансування. Виконання ж зазначених умов призводить до того, що особа стає суб'єктом відносин у сфері фінансування (має право здійснювати фінансову діяльність і отримувати від цього прибуток).

Суб'єктами цих відносин з одного боку виступають особи, які здійснюють «грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансування і страхування» [5], тобто особи, які здійснюють фінансову діяльність. До них належать банки, небанківські фінансові установи (кредитні спілки, ломбарди, довірчі товариства, інвестиційні фонди та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг), професійні учасники ринку цінних паперів, з іншого боку – набувачі результатів діяльності вказаних вище осіб, тобто фізичні та юридичні особи, в інтересах яких здійснюється фінансова діяльність. Саме здійснення такої діяльності між сторонами обумовлює існування соціального зв'язку між ними.

Щодо встановлення предмету суспільних відносин труднощів не виникає. Досить повно це питання розглянуто в працях В. К. Глістіна, який зазначає, що предметом суспільних відносин справедливо називають усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існує саме відношення [9, с. 47]. У нашому випадку відносини між суб'єктами виникають через те, що споживачі бажають здійснити певний вид фінансової діяльності, а особи, які реалізують це бажання – отримати прибуток від здійснення такої діяльності. Тому предметом відносин буде виступати прибуток від здійснення діяльності з надання фінансових послуг та діяльності на ринку цінних паперів у готівковій та безготівковій формі.

У тому випадку, коли особа не дотримується встановлених законодавством вимог щодо набуття статусу фінансової установи (державної реєстрації), здійснює фінансову діяльність та отримує від неї прибуток, її діяльність є небажаною для суспільства. Має місце здійснення фінансової діяльності неналежним суб'єктом. Як наслідок, суб'єкти фінансування, які потенційно могли б отримати прибуток від такої діяльності, його не отримують. За цих умов відбувається заподіяння шкоди відносинам, пов'язаним з отриманням прибутку під час здійснення фінансової діяльності.

Таким чином, до кола об'єктів злочину, передбаченого ч. 2 ст. 202 КК, слід віднести *суспільні відносини, пов'язані з отриманням прибутку під час здійснення фінансової діяльності. До учасників таких відносин належать суб'єкти фінансової діяльності з одного боку та набувачі результатів такої діяльності – з іншого.*

Окрім процедури державної реєстрації чинне законодавство містить вказівку про можливість здійснення певної діяльності лише після одержання відповідної ліцензії. Це положення деталізується у диспозиції ч. 2 ст. 202 КК, яка містить санкцію за здійснення фінансової діяльності без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено законодавством, а саме – законами України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про банки та банківську діяльність», ГК України. Головне завдання органу ліцензування – захистити економічні та соціальні інтереси держави, суспільства та окремих осіб, а також забезпечити провадження єдиної державної політики або забезпечити безпеку у вказаних сферах. Я. О. Лантінов зазначає, що «гарантованість прав і свобод людини, законність і правопорядок у суспільстві» є суспільною безпекою в широкому розумінні. Інакше кажучи, можна вказати, що ліцензування має на меті забезпечення суспільної безпеки в широкому розумінні, зрозуміло, у певній сфері [7, с. 92].

Слід зазначити, що потреба в захисті суспільної безпеки в економічній сфері існує завжди. Що ж для цього необхідно? Для особи, яка здійснює фінансову діяльність – не порушувати встановлених законодавством вимог щодо здійснення такої діяльності; для держави, яка відповідно до Конституції України утверджує і забезпечує права і свободи людини [10], а також захищає економічну та інформаційну безпеку [10] – втілювати закріплені положення в життя. Це відбувається шляхом делегування владних повноважень відповідним державним органам. Так, відповідно до Конституції України, Кабінет

Міністрів України забезпечує проведення фінансової політики і частину владних повноважень у цій сфері делегує органам ліцензування [10]. Крім того, є відповідні державні органи, які здійснюють контроль та нагляд за здійсненням фінансової діяльності. Так, органом, який очолює банківську систему України, є Національний банк України. Вказаний орган здійснює регулювання і нагляд у цій сфері з метою безпеки і фінансової стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів. Крім того, до компетенції Національного банку у сфері валютного регулювання належить видача і відкликання ліцензій, здійснення контролю за діяльністю банків та інших установ, які отримали ліцензію на здійснення операцій з валютними цінностями [11]. Також право на втручання у діяльність фінансових установ (по суті контроль за їх діяльністю) має Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг. У п. 10 ст. 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», Держфінпослуг у межах своєї компетенції застосовує заходи впливу та накладає адміністративні стягнення у разі порушення фінансовими установами законодавства про фінансові послуги [8]. Відповідно до п. 2.1 розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу», вказаний орган у разі виявлення порушень має право тимчасово зупинити (обмежити) або анулювати (відкликати) ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг [12]. Контроль та нагляд за здійсненням валютних операцій на ринку фінансових послуг здійснює також Державний комітет фінансового моніторингу України, головним завданням якого є протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також боротьба із фінансовим тероризмом. Вказаний орган у межах своїх повноважень організовує виконання актів законодавства, здійснює контроль за їх реалізацією, узагальнює практику їх застосування та виносить пропозиції щодо удосконалення законодавчих актів [13].

Приводом для виникнення суспільних відносин, що забезпечують суспільну безпеку в економічній сфері, є об'єктивна необхідність застосування заходів з охорони суспільної безпеки під час надання фінансових послуг, а також відповідні порушення у цій сфері.

Предметом вказаних відносин виступають заходи із забезпечення суспільної безпеки в економічній сфері, адже саме у зв'язку з ними виникають відносини між сторонами (державою і особою, яка здійснює фінансову діяльність).

Таким чином, до кола об'єктів злочину, передбаченого ч. 2 ст. 202 КК України, слід також віднести *суспільні відносини, що забезпечують економічну безпеку під час здійснення фінансової діяльності. Учасниками таких відносин виступають суб'єкти фінансування, а також органи ліцензування від імені держави.*

Диспозиція ч. 2 ст. 202 КК передбачає здійснення «...банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг, а також професійної діяльності на ринку цінних паперів ... з порушенням умов ліцензування...» [14].

Відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», суб'єкт господарювання зобов'язаний провадити певний вид господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, відповідно до встановлених для цього виду діяльності ліцензійних умов [15].

Ліцензійні умови є нормативно-правовим актом, положення якого встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження певного виду господарської діяльності [15]. Тобто ліцензія видається тільки тим особам, які об'єктивно здатні належним чином виконувати той чи інший вид діяльності. Порушення таких умов призводить до відповідних негативних наслідків – порушення тих суспільних відносин, заради яких встановлено процедуру ліцензування. Тому об'єктом порушення порядку зайняття фінансовою діяльністю слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують безпеку під час здійснення економічної діяльності. Учасниками даних відносин виступають держава в особі відповідних органів з одного боку та суб'єкт фінансування – з іншого; предметом відносин виступають заходи із захисту суспільної безпеки у сфері фінансування.

У результаті здійснення вказаних видів порушень не досягається той «соціально корисний» результат, який покладено в основу здійснення фінансової діяльності (на ринок потрапляє «неналежний» суб'єкт, повноправні учасники ринку фінансових послуг, які потенційно могли отримати прибуток від здійснення зазначеної діяльності, його не отримують, до місцевого/державного бюджету не потрапляють грошові кошти від процедури державної реєстрації, ліцензування, систематичного оподаткування, можливе погіршення якості наданих послуг, зниження авторитету серед населення деяких учасників ринку тощо). Таким чином, у результаті злочинного впливу «суспільно корисні» відносини руйнуються і виникають відносини іншої якості, які є «небажаними» для суспільства і держави. Але це ще не весь негативний вплив на об'єкт.

Щоб у цьому переконатися, слід звернути увагу на природу відносин, які виникають внаслідок здійснення фінансової

діяльності. Так, засади здійснення діяльності з надання фінансових послуг та відносини між суб'єктами правовідносин врегульовані нормами господарського законодавства. Юридична ж гарантія надання відповідного виду послуг набувачу забезпечується на цивільно-правовому рівні, шляхом укладання відповідних договорів. Так, здійснення фінансової послуги з надання банківською установою кредиту фізичній особі врегульовано на рівні господарського законодавства, але зобов'язання сторін передбачаються у цивільно-правовому договорі, укладання якого є обов'язковим.

Під час здійснення зазначеного виду діяльності без державної реєстрації, без проходження процедури ліцензування призводить до того, що фінансова діяльність здійснюється неналежним суб'єктом. Відповідно до цивільного законодавства правочин, що має вади у суб'єктному складі, визнається недійсним. Юридичних наслідків недійсний правочин не створює, за винятком тих, які пов'язані з його недійсністю [16]. В даній ситуації відносини переходять на дещо інший рівень – кримінально-правовий. В даному випадку можливі зауваження, адже відносини «людина-держава» (відносини між особою та підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності) є парафією адміністративного права. Але правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності є основним завданням кримінального права. Тобто суспільні відносини під здійснення фінансової діяльності мають подвійний характер: приватноправовий та публічноправовий. Публічності суспільним відносинам надає характер самого злочинного діяння, адже разом з інтересами людини і громадянина в даному випадку Кримінальний закон захищає й інтереси держави.

Таким чином, внаслідок злочинного впливу суспільні відносини, що забезпечують безпеку при здійсненні фінансової діяльності, відбувається порушення вказаних відносин не тільки зовні; у свою чергу порушуються господарські та цивільно-правові відносини, які є складовою об'єкта вказаного злочинного посягання.

Виходячи з вищезазначеного, пропонується розглядати як об'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 202 КК України, суспільні відносини, що забезпечують безпеку під час надання фінансових послуг, розглядати його як багаторівневий (який включає здійснення вказаної діяльності належним суб'єктом, отримання ним прибутку, надходження відповідних внесків у фонд держави, якість надання фінансових послуг і авторитет учасників цього ринку), та як такий, що має подвійний характер (приватно- та публічно-правовий).

Список літератури: 1. МВС: Через кризу в Україні збільшилась кількість економічних злочинів : інтерв'ю з начальником ДДСБЕЗ МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/politics/46020>. 2. В отношении руководителей одесских кредитных союзов возбуждены уголовные дела [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edinaya-odessa.org/news/n_odessa/print:page,1,4709-v-otnoshenii-rukovoditelej-odesskich-kreditnykh.htm. 3. Руководителям луганского ООО безлицензионное предпринимательство принесло прибыли более 1,5 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti.dn.ua/details/38338/>. 4. В Тернопольской области раскрыта крупная строительная афера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korrespondent.net>. 5. Господарський кодекс України : за станом на 1 верес. 2006 р. – Х. : Одісей, 2006. – 240 с. – (Законо України). 6. Пионтковский А. А. Учение о преступлении : монография / А. А. Пионтковский. – М. : Госюриздат, 1961. – 666 с. 7. Лантінов Я. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Я.О. Лантінов ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 193 с. 8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12 липня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>. 9. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений : монография / В. К. Глистин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1978. – 321 с. 10. Конституція України : зі змінами та доповненнями : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.]. – Х. : Весна, 2008. – 48 с. 11. Про Національний банк України : закон України від 20 трав. 1999 р. [Електронний ресурс]. – Зі змінами та доповненнями. Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>. 12. Про затвердження змін до Положення про застосування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України заходів впливу : розпорядження Дежавного комітету з регулювання ринку фінансових послуг від 8 жовт. 2009 р. № 739 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dpr.gov.ua/2/7html>. 13. Положення про державний комітет фінансового моніторингу України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2007 р. № 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ligazakon.ua...KPO70100.LHT>. 14. Кримінальний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>. 15. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : закон України від 1 черв. 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>. 16. Цивільний кодекс України : за станом на 15 січ. 2008 р. – Х. : Одісей, 2008. – 423 с. – (Законо України).

Надійшла до редколегії 26.01.2010

УДК 343.451(477)

Д. Ю. Кондратов

ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ (КОМЕНТАР ДО СТАТТІ 163 КК УКРАЇНИ)

Надано кримінально-правову характеристику складу злочину, передбаченого ст. 163 КК України, проведено відділення даного складу злочину від суміжних складів, а також розглянуто особливості кваліфікації порушення таємниці кореспонденції.
